

Költői ajánlás és gyászbeszéd

Két Tamási Áron-dokumentum

Ötvenöt éve hunyt el Tamási Áron. 1966. június 2-án „a maga betűivel és kezével” írt végrendeletét tiszteletben tartva a Farkasréti temetőben dr. Brezanóczy Pál egri püspöki helynök végezte a temetési szertartást. A koporsónál többszázas tömegtől körülvéve az íróbarátok három generációja búcsúzott tőle: Féja Géza, a világot teremtő költőtől, közös ifjúságuk rügyes ágától és férfikoruktól, Juhász Ferenc szellemi bátyjától, a szó Fejedelmétől, akinek művét a világegyetemet benövő kristálylevelű óriásfaként láttatta, Galambos Lajos a fiatalok által tisztelt atyai jóbaráttól. Néhány nappal a budapesti végtisztesség után az utolsó kívánsága szerinti végső nyughelyre, a farkaslakai temetőbe indult koporsója.

Tamásira emlékezve két kevesek által ismert dokumentumot közlünk: Juhász Ferenc hatvan éve írott lektori jelentését Tamási Áron *Összes színpadi művéről*, illetve Birton István plébánosnak a farkaslakai temetésen elmondott gyászbeszédét.

A költő védőbeszéde (1961)

A Juhász Ferenc lektori jelentése nyomán napvilágot látott kétkötetes drámagyűjteményig, az *Akaratos népségig* hosszú út vezetett. 1941-ben adta ki a Révai Tamási Áron addig bemutatott három színpadi művét, az *Énekes madarat*, a *Tündöklő Jeromost* és a *Vitéz lelket Három játék* címmel. Aztán ahogy az 1940-es évek végétől fokozatosan kiszorították Tamásit az irodalmi életből (Horváth Márton, a *Szabad Nép* főszerkesztője „nemes egyszerűséggel a faszizmus foltozott irhájú zsoldosának nevezte” – emlékezett Domokos Mátyás), úgy fogyott el színpadi játékaik körül is a levegő. Régebbi műveit nem játszották, az újakat nem mutatták be és nem adták ki. Különös kivétel az 1956-ban megjelentetett *Kakasok az édenben* kötet, amelyben az *Énekes madár* mellé az 1952-ben írt, megalázó színházi elutasításokat megélt *Ördögölő Józsiás* került.

Juhász Ferenc a *Forrás* 1995/11-es számában idézi fel, hogy írása ellenjelentés-ként született. Szövegének olyan utalásai, mint: „Ha a művektől általában nem azt kérjük számon, ami nincs bennük, vagy amit szerzőjük szándéka szerint

nem is akart a műbe foglalni, hanem a megírt művet magát veszi vizsgálati alapul, [...] akkor így Tamásinál is automatikusan elesik a mű lényegétől idegen kritikai indulat vagy követelés lehetősége, sőt jogossága is”, sejtetni engedik, milyen szempontú érvek szerepelhettek az első jelentésben. Hála istennek, az enyémet fogadták el – mondta a már említett 1995-ös beszélgetésben.

„Költészetet és varázslatot vitt a magyar színpadra, költészetrel és varázslattal újította meg a magyar drámát” – Juhász Ferenc lényegi megállapítása Tamási színházáról nem volt elegendő érv ahhoz, hogy a művek eredeti változatukban kerülhessenek az olvasók elé az 1962-ben megjelent *Akaratos népségben*. Már a szerző műfaji meghatározásai is több helyütt változtak: az *Énekes madár székel*y népi játékból falusi történetté módosult, nem maradhatott népi játék a *Tündöklő Jeromos*, komoly játék a *Vitéz lélek*. A darabbéli átigazítások még beszéde-sebbek. Az *Énekes madárban* kimaradt a kártevő varjak kötelező riogatása, ki az emberi varjakra való utalás, ki a „legyőzi a jó a rosszat” záró gondolat. Átíródtak a *Tündöklő Jeromos* 2. felvonásának utolsó szavai: „Tiszta szívből és bátran mondom mindenki előtt: nem veszett el a magyar!” Csakúgy, mint a *Vitéz lélek* Borókájának végső mondata: „Az Atyának, a Fiúnak, és a Szentlélek Istennek nevében!” S ezek csak kiragadott példák. Sajnos még ma is előfordul, hogy színházat, rendezőt figyelmeztetnünk kell: ne ehhez a kiadáshoz nyúljon forrásként, ha Tamási-művet szeretne színpadra állítani. S bár e gyűjtemény 1975-ös második kiadása némely mozzanatában javult, azaz visszatért az eredeti szöveghez, de maradtak még benne ideológiai átigazítások. 1978-ban megjelent az *Akaratos népségből* kimaradt művek kötete *Ósvigasztalás* címmel, majd 1987–88-ban az eddigi legteljesebb és filológiai pontos kétkötetes mű, a *Tamási Áron színházjatekai*.

A koporsó útja (1966)

Tamási Áron Farkasréttől Farkaslakáig tartó utolsó útját máig legendák övezik. A román hatalom, tartva a temetésre várható nagy tömegetől, szándékosan Lupeni román bányaváros irányába tették vonatra a koporsót, a románul szintén Lupeninek nevezett Farkaslaka helyett – tartják némelyek mindmáig. Szó sem volt erről – vélik mások. Segesváron félreállították a vonatot, s egy kecseti ember, egyszerű vasúti munkás, mikor megtudta, hogy már nyugtalanul várják, önszántából lekapcsolta a vagon a többi közül, így érkezett meg Tamási Áron utolsó hazatartó útján Székelyudvarhelyre. És vannak azok a tények, amelyeket a legfontosabb szemtanú, Tamási Áronné, Ágota vetett papírra. Ugrin Aranka, a Tamási-hagyaték rendezésekor talált rá arra a fekete szalaggal átkötött dossziéra, amely Ágota asszony emlékezését rejtette (hat évvel az özvegy halála után adta közre a *Magyar Nemzet* 2002. június 15-ei számában *Arccal kelet felé* címmel).

Az egyszerű tölgyfa koporsót 1966. június 7-én indították el Budapestről és 9-én este érkezett meg Székelyudvarhelyre. 10-én reggel 9 órakor tették a szöttesekkel,

koszorúkkal borított teherautóra, s lépésben indultak a tizenkét kilométerre fekvő Farkaslaka felé. A Baknya-tetőre érve – ahonnan már látszik a falu –, a megbeszélte jel szerint fekete fátylakkal integettek, mert a falu íratlan törvényei közé tartozott, hogy halottat csak harangszóval fogad be. Bár a szomszéd falura nem vonatkozott a megbeszélte jeladás, ott is felzúgott a harangszó. Szentlélek népe az út két oldalán állt, és a lassan gördülő autóra dobálta a mező virágait.

Tamási kívánsága az volt, hogy „valahol a templom háta mögötti mezőben, arccal kelet felé” helyezték nyugalomra. Ágota asszony két nappal azelőtti kérését, hogy a sír a templomkert végében, a kerítés tövében álló két évszázados cserefa tövében legyen, tisztelendő Birton István először elutasította, mondván: a templomkertben papok nyugszanak, oda nem lehet temetkezni”. A falubeli Sztojka Ferenc székely észjárású érvelését – „De hát értsd meg, Tamási Áront temetjük! Kidobjuk a palánkot, és akkor a sír nem lesz sem bévül, sem kívül” – rövid megyebírói tanácskozás után végül elfogadta. A megtisztelő feladatot, Tamási Áron sírágyának megvetését a falu legelső emberei végezték, egy nap nehéz munkájuk nyomán készült el a kikövezett mély kriptá.

A templomkert kapujához érkező koporsót hat farkaslakai legény vitte föl a templomig. A szertartás kezdetekor a koporsó két oldalához öt-öt gyerekkori iskolatársa sorakozott, kezükben méter magas égő gyertyával. Hátuk mögé ugyanannyi harisnyás székely legény állt, mögójük székelyruhás fiatal leányok virággal a kezükben. Az oltárnál nyolc pap végezte a szertartást, a búcsúbeszédet Birton István plébános tartotta. Bár Ágota asszony nem említi, s írásos nyoma, bizonyítéka sincs, de él a legenda, hogy beszédének bizonyos részeit Márton Áron „mondta tollba”. Tudni vélik, hogy a temetést megelőző napokban az akkor már tizedik éve gyulafehérvári „palotafogságban” élő Márton Árontól érkezett küldött Farkaslakára.

Amikor Tamásit végső nyughelyére kísérték, a környező világban vihar tombolt, dörgött, villámlott. Farkaslakán csend és békesség honolt. A sírba tételkor „a Jakab Simon családból való idős asszony” halottsiratót énekelt – ezt érdekes módon Ágota asszony nem említette –, amelynek szövegét Sütő András kérésére később Tamási Gáspár lejegyezte, és eljuttatta az íróhoz Marosvásárhelyre.

„Körülállva a sírt, Áron koporsóját féltőn és óvatosan engedték bele az örök nyugalom ágyába. Az első rögöket a család vetette rá, s míg egyre több és több föld borította védőn és oltalmazón, az eső lágyan megeredt, hogy megpermettse a földet, mely Áron testét magába fogadta” (Tamási Áronné).

A. Szabó Magda

a Tamási Áron Közalapítvány elnöke

Tamási Áron hagyatékát a Tamási Áron Alapítvány a Petőfi Irodalmi Múzeumnak adományozta, Juhász Ferenc lektori jelentését a Múzeum Kézirattára őrzi.

Birton István gyászbeszédének itt közölt példánya az Alapítvány (mai nevén Tamási Áron Közalapítvány) tulajdonában van.